

EFF'S SURVEILLANCE SELF-DEFENSE

Plano ya Wena ya Vuhlayiseki

<https://ssd EFF.org/en/about-surveillance-self-defense>

LOCALIZATION LAB

Ku ringisa kusirhelela hinkwabyo [wutshokotshoko](#) ka xin'wana ni xin'wana nkarhi hinkwawo a svi tirhi nasvona sva karhalisa. Kambe, u nga chavi! Vuhlayiseki i endlelo, nasvona hi ku endla plano leyi anakanyisisiweke, u nga hlanganisa plano leyi nga ta kupfuna. Vuhlayiseki a hi svitirhisiwa lesvi u svi tirhisaka kumbe software leyi u yi baxaraka ntsena. Svi sungula hi kutwisisa makhombo ya ku hlawuleka lawa u langutaneke na wona ni ndlela leyi u nga lwisanaka ni makhombo wolawo ha yona.

Ka vuhlayiseki bya komputadori, [nghozi](#) i xiendlakalo lexi nga ha vaka kona lexi nga onhaka matshalatshala ya wena ya ku sirhelela wutshokotshoko la wena. U nga lwisana ni makhombo lawa u langutaneke na wona hi kukumisisa lesvi u faneleke u svi sirhelela ni lesvaku u fanele u svi sirhelela ka mani. Leli i endlelo ra kupulana vuhlayiseki, leli hakanyingi li vuliwaka “[xikombiso xa nghozi](#) .

Nkongomiso lowu wu ta avelana ndlela ya ku endla plano la vuhlayiseki ya wutshokotshoko bya wena bya dixitali ni ndlela ya ku kumisisa lesvaku hi svihi svintshuxo lesvi nga svinene ka wena.

Xana plano ya vuhlayiseki yi languteka njhani? A hi nge u lava ku hlayisa yindlu ya wena ni minchumu ya wena svi hlayisekile. Hi lesvi svivutiso svi nga li svingani lesvi u nga ha svi vutisaka, hi kutirhisa marito man'wana ya lisima ya ku fana ni “minchumu” ni “valala” lesvi nga ta tlhela svihumelela ndzhaku:

I yini lesvi ni nga na svona endzeni ka muti wa mina lesvi faneleke kusirheleliwa?

- [Minchumu](#) yi nga patsa: svin'wetsin'wetsi, svilo sva elektroniki, madokumento ya timali, mapasaporti kumbe svifaniso

Xana ni lava ku yi sirhelela ka mani?

- Valala va nga ha patsa: vayivi, lava tshamaka na vona kumbe vaeni

Xana svi nga endleka ku fikela kwihi lesvaku ni ta lava ku yi sirhelela?

- Xana ndhawu ya ka hina yi ni matimu ya kuphanghiwa ka svilo? Xana lava ni tshamaka na vona/vayeni va tshembeka ku fikela kwihi? Hi byihi vusvikoti bya valala va mina? Hi wahi makhombo lawa ni faneleke ni ma ehleketa?

Xana vuyelo bya kona byi bihe ku fikela kwihi loko ni tsandzeka?

- Xana ni ni svin'wana endlwini ya mina lesvi ni nga svi kotiki kusvi siva? Xana ni ni nkarhi kumbe mali ya ku siva svilo lesvi? Xana ni ni seguro lowu hakelaka

minchumu leyi yiviweke kaya la mina? Xana ku na vanhu van'wana evuton'wini bya mina lava vuhlayiseki bya vona byi nga ta va ekhombyeni loko makhombo lawa .ma humelela?

Xana ni tiyimisele ku hundza ka svikarhatu sva kufana ni svihi lesvaku ni sivela vuyelo lebyi?

- Xana ni tiyimisele kuxava konfre wa madokumento ya lisima ngopfu? Xana ni nga svi kota kuxava xikhiya xa xiyimo xa le henhla? Xana ni ni nkarhi wa kupfula bokisi ra vuhlayiseki abanku ya le ndhawini ya ka hina ni ku hlayisa svilo sva mina sva lisima kwalaho?

I vamani vanghana va mina?

- Xana ku na vanhu lava ni hanyaka na vona lava nga pfunaka kusirhelela svilo lesvi ni khathalaka ha svona? Xana ku na vaakelani lava nga ha tivaka sva kutala hi laha hi tshamaka kona ni svilo lesvi hi nga na svona?

Loko se u tivutisile svivutiso lesvi, u le ka xiyimo xa ku kambela lesvaku hi wahi mapasu lawa u faneleke ku ma teka. Loko minchumu ya wena yili ya lisima, kambe nghozi ya kuhlaselekeka yili hansi, kutani u nga ha lava kuvekisa mali ya ku tala ka xikhiya. Kambe, loko nghozi ya kuhlaselekeka yili henhla, u ta lava kukuma xikhiya lexinene abazara nasvona u ehleketa ku engetela sixtema ya vuhlayiseki

Svi nga ha endleka se u sungula kuvona lesvaku a ku na nhlamulo leyi tiyeke ya svivutiso lesvi. Ematshan'weni ya svesvo, u fanele u avanyisa hi ku ya hi lesvi u svi tekaka svili sva lisima ni kukoteka ka lesvaku nghozi ya kukarhi yi nga humelela. Lesvo hixona xivangelo xa xikambelo lexi; ku endla sviboho lesvi dyondzekeke lesvi tiyisiweke hi kupima kutika ka vuyelo bya nghozi, kukoteka ka lesvaku yi humelela, ni ku rhangisa svilo lesvi u lavaka kusvi sirhelela.

**Xana ni nga tiendlela njhani plano ya mina ya vuhlayiseki?
Xana ni sungula kwihi?**

Loko u aka plano ya vuhlayiseki hlamula svivutiso lesvi sva 6:

1. Xana ni lava kusirhelela yini?
2. Xana ni lava ku yi sirhelela ka mani?
3. Xana vuyelo bya kona byi bihe ku fikela kwihi loko ni tsandzeka?
4. Xana svi nga endleka ku fikela kwihi lesvaku ni ta lava ku yi sirhelela?

5. Xana ni tiyimisele ku hundza ka xikarhatu xa ku tanihi kwihi lesvaku ni ringisa kusivela vuyelo lebyi nga ha vaka kona?
6. I vamani vanghana va mina?

A hi kambisiseni hi vukheta xin'wana ni xin'wana xa svivutiso lesvi.

Xana ni lava kusirhelela yini?

“Minchumu” i svilu lesvi u svi tekaka svi li sva lisima nasvona u lavaka ku svi sirhelela. Ka xiyimo xa vuhlayiseki bya dixjitali, minchumu hi ntolovelo i muxaka wa kukarhi wa mahungu. Hixikombiso ku nga ha va ma-imeyili ya wena, minxaxamelo ya makontaktu, mahungu ya ku kongoma, ndhawu, kumbe matsalwa man'wana. Svitirhisiwa sva wena hi svoxé na svona svi nga ha va minchumu.

Endla nxaxamelo wa minchumu ya wena: wutshokotshoko leli u li hlayisaka, laha li hlayisiwaka kona, i mani lweyi a nga ni kunghena ka yona, na lesvi sivelaka van'wana ku yi fikelela.

Xana ni lava ku yi sirhelela ka mani?

Ku hlamula xivutiso lexi, i sva lisima kukuma lesvaku i mani lweyi a nga lavaka kukuhlasela kumbe kuhlasela wutshokotshoko bya wena. Munhu kumbe nhlangano lowu nga ni nghozi ka minchumu ya wena i “[nala](#) .

“ Svikombiso sva lava nga ha vaka valala i xefi wa wena, vatirhela-mfumo va nawu, khale ka mutirhisani wa wena, mphikizano wa wena wa bindzu, mfumo wa wena kumbe va haker ka redi ya mani ni mani. Svi nga ha patsa ni vanhu lava u nga va tshembaka lava hi xihoxo va nga ha onhaka minchumu ya wena hi kupfumala vukheta ka tiplano ta vona ta vuhlayiseki.

Endla nxaxamelo wa valala lava nga vaka kona kumbe lava tiviwaka, kumbe lava nga ha lavaka kukhoma minchumu ya wena. Nxaxamelo wa wena wu nga ha patsa vanhu, nhlangano wa mfumo kumbe mabindzu lamakulu. Kuya hi lesvaku valala va wena i vamani, hansi ka sviyimo svin'wana nxaxamelo lowu wu nga ha va nchumu lowu u lavaka ku wu helisa ndzhaku ka loko u hetile ku endla plano ya vuhlayiseki.

Xana vuyelo bya kona byi bihe ku fikela kwihi loko ni tsandzeka?

Kuna tindlela to tala leti nala a nga kumaka kunghena ka wutshokotshoko la wena. Hi xikombiso, nala a nga ku endla u deketa link la ku biha leli rhumeliweke ka imeyili ya wena leli onhaka komputadori ya wena. Kumbe hi ku olova, svi nga ha va munhu lweyi a

endlaka screenshot mamesaxji yaku ya kukongoma kutani a tirhisa wutshokotshoko byebyo kulwisana ni wena.

Minsusumeto ya valala ya hambana svinene, ku fana ni maqhinga ya vona. Van'wana va nga ha va va ri ni vutshila lebyikulu hi tlhelo teknika, kasi van'wana va fana ngopfu ni vukanganyisi lebyi endleliweke kukutshemba nasvona vagama vaku hlasela.

Ku endla plano la vuhlayiseki svi patsa kutwisisa ndlela leyi vuyelo byi biheke ha yona loko nala a kuma kunghena hi ndlela leyi humelelaka ka yin'wana ya minchumu ya wena. Lesvaku u kumisisa lesvi, u fanele u kambisisa [vusvikoti](#) bya nala wa wena. Hixikombiso, munyikeli wa wena wa redi la maselular wa nghena ka marexjixto hinkwawo ya foni ya wena. Mfumo wa wena wu nga ha va ni vusvikoti lebyi tiyeke.

Tsala lesvi nala wa wena a nga ha lavaka ku svi endla hi wutshokotshoko la wena la le xihundleni.

Xana svi nga endleka ku fikela kwihi lesvaku ni ta lava ku yi sirhelela?

[Khombo](#) i ku koteka ka lesvaku nhlasele wo karhi ka minchumu yo karhi wu ta humelela hakunene. Svi fambisana na vuswikoti. Hi xikombiso, hambileswi munyikeli wa wena wa ntirho wa redi la maselulari a nga ni vusvkoti byo ngenela mahungu ya wena hinkwawo, khombo la lesvaku va veka mahungu ya wena ya le xihundleni ka Internet lesvaku va onha ndhuma ya wena li le hansi.

I sva nkoka ku hambanisa exikarhi ka lesvi nga humelelaka na lesvi svingatshukaka svi endleka. Hi xikombiso, ku ni nhlasele wa lesvaku muako wa wena wu nga ha wa, kambe khombo ra lesvaku lesvi svi humelela likulu svinene eSan Francisco (laha ku tsekatseka ka misava ku tolovelekeke) ku tlula eStockholm (laha ku nga liki kona).

Ku kambela makhombo i endlelo ra munhu hi xiyexe na ra xiviri. Vanhu vo tala va kuma minhlasele yo karhi yi nga amukeleki ku nga khathariseki lesvaku yi ta va kona hikuva ku va kona ntsena ka nhlasele hi ku koteka kwihi na kwihi a svi ringani ni mali. Ka sviyimo svin'wana, vanhu va honisa makhombo lamakulu hikuva a va teki nhlasele lowu tanihi xiphiqo.

Tsala hansi lesvaku hi yihi minhlasele leyi u nga ta yi teka yi li ya nkoka, nasvona leyi nga ha vaka yi nga tolovelekanga ngopfu kumbe leyi nga liki na khombo ngopfu (kumbe yi tika ngopfu ku lwisana na yona) lesvaku u nga vileli ha yona.

Xana ni tiyimisele ku hundza ka xikarhatu xa ku tanihi kwihi lesvaku ni ringisa kusivela vuyelo lebyi nga ha vaka kona?

A ku na ndlela leyi hetisekeke ya vuhlayiseki. A hi vanhu hinkwavo lava nga ni svilo lesvi rhangisaka emahlweni, lesvi va karhataka kumbe ku fikelela svitirhisiwa. Nkambisiso wa wena wa khombo wu ta ku pfumelela ku pulana maqhinga lamanene ka wena, ku ringanisela ku olova, ntsengo, na vuhlayiseki bya xihundla.

Hi xikombiso, adivhogadu lweyi a yimelaka muxavi ka nandzu wa vuhlayiseki bya tiko a nga ha tiyimisela ku endla matshalatshala lamakulu lesvaku a sirhelela mahungu malunghana ni nandzu wolowo, ku fana ni ku tirhisa imeyili leyi fihliweke, ku tlula xirho xa ndyangu lexi tshamelaka ku rhumela tivhidiyo leti hlekisaka ta svingovi.

Tsala hansa lesvaku hi tihi tindlela leti u nga na tona leti kumekaka ka wena ku pfuneta ku hunguta minhlasele ya wena yo hlawuleka. Xiya kumbe una svipimelo sva timali, svipimelo sva tekniko, kumbe svipimelo sva vanhu.

I vamani vanghana va mina?

Hilaha hi kombiseke hakona minkarhi yo hlayanyana ka nkongomiso lowu hinkwawo—xihundla xa dixitali ni vuhlayiseki i ntlangu wa ntlawa lowu tirhisiwaka kahle hi ku pfuniwa hi van'wana. Lesvi a hi mhaka ya lesvaku ku ni matimba ntsena hi tinhlayo, kambe hilesvi xihundla xa wena ni vuhlayiseki bya wena svi hlanganaka ni van'wana evuton'wini bya wena. Loko nhlasele wu ku khumba, wu nga ha tlhela wu va khumba, nasvona hi ndlela leyi hambaneke.

Anakanya hi lesvaku u andlala ku tshemba koloko ka mani. Hi xikombiso, xiya loko munhu a nga ha va 'nhlaselo wa le ndzeni,' munhu ndzeni ka redi la wena leyi tshembekaka loyi a nga xengaka vuhlayiseki bya wena hi ndlela yo karhi. Kambe u nga pfumeleli ku chava ka nhlasele wa le ndzeni svi ku heta matimba ku endla vuxaka na van'wana. Ematshan'weni ya svesvo, yi tirhise tanihi nkongomiso wo ku khutaza lesvaku u hlela hi vukheta ni ku tiyiseka lesvaku van'wana lava nga ka redi la wena va teka nsirhelelo wa vona na vona wu li wa nkoka.

Pfula mabulo na van'wana lava kumbexana vangani svivilelo lesvi fanaka ni sva wena. Twanani mayelana ni ndlela yo khathalelana, ni lesvaku i mahungu wahi ya ku tshembana ka wona.

Ku endla plano ka vuhlayiseki tanihi mukhuva wa nkarhi na nkarhi .

Hlayisa emiehleketweni lesvaku plano ya wena ya vuhlayiseki yi nga cinca loko xiyimo xa wena xi cinca. Xisvesvo, ku tlhela u languta plano ya wena ya vuhlayiseki nkarhi na nkarhi i mayendlelo lamanene.

Endla plano ya wena ya vuhlayiseki hi ku ya hi xiyimo xa wena xo hlawuleka. Kutani u fungha kalendariyo ya wena lesvaku u kuma siku nkarhini lowu taka. Lesvi svi ta ku susumetela ku kambisisa plano ya wena na ku tlhelela ndzhaku ku vona loko ya ha fambelana na xiyimo xa wena.

